

KNJIŽEVNOST**Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič in Drago Perko (uredniki):
Geografski atlas Slovenije – Država v prostoru in času**

Ljubljana 1998: Založba DZS, 360 strani, 190 tematskih zemljevidov, 145 grafov, 261 fotografij, 51 drugih grafičnih prilog, 11 preglednic, ISBN 86-341-1502-X

Pri zahtevnem, projektno zasnovanem snovanju monografskega Geografskega atlasa Slovenije je sodelovalo več kot štirideset ustanov s številnimi sodelavci. Geografski atlas povzema temeljna raziskovalna in znanstvena prizadevanja geografije in sorodnih naravoslovnih, družboslovnih, humanističnih in tehničnih ved. Srž napornega, a uspešnega organizacijskega in vsebinskega usklajevanja je bil opravljen na Inštitutu za geografijo in Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Nacionalni atlas je s številnimi vsebinsko zasnovanimi kartografskimi prikazi ter besedili temeljna kartografska osebna izkaznica države. Številne države so spoznale, da atlasov ne potrebujejo le za vzgojo in izobraževanje, temveč tudi za smotrno načrtovanje dejavnosti, pokrajinske rabe in omrežja naselij.

V Sloveniji so se prve zamisli o nacionalnem atlasu pojavile med svetovnimi vojnami, tvorna prizadevanja za izdajo samostojnega slovenskega atlasa pa so se začela v sedemdesetih letih. Projekt je ostal zaradi različnih vzrokov neuresničen, natisnjeni so bili le posamezni zemljevidi. Osamosvojitve Slovenije, boljša strokovna in organizacijska pripravljenost za snovanje tako zahtevnega meddisciplinskega razvojno-znanstvenega projekta so leta 1992 ponovno strnile vrste in ustvarjalni potencial številnih strokovnjakov. Tako je konec leta 1998 Slovenija nacionalni atlas dokončala, čeprav z zamudo za vsemi svojimi sosedi, tudi za Hrvaško, ki je sicer skromnejši atlas izdelala leta 1993. Zato pa je kakovost primerna, pregledni tematski zemljevidi so izdelani s pomočjo računalniške tehnologije. Sistematično pripravljena besedila in bogatejše grafične priloge ter poudarek na prikazu po naseljih so tako dejansko prednosti slovenske »zamude« zaokroženega prikaza naše mlade države v prostoru in času.

V poglavju o ozemlju so s številnimi kartografskimi podobami in strokovnimi komentarji prikazane naravnogeografske poteze Slovenije in naravnogeografska regionalizacija države. Karte in besedila podčrtujejo izjemno fizičnogeografsko pestrost Slovenije in s tem povezane različne razvojne in omejitvene temelje za poselitev in gospodarske dejavnosti. V poglavju o prebivalstvu je poudarek na prikazu prebivalstvene sestave, zlasti starostne, izobrazbene, jezikovne in narodne. S prispevki Jerneja Zupančiča so predstavljeni tudi Slovenci zunaj meja države. Zelo obsežno in pestro je vsebinsko polje, ki obsega našo ustvarjalnost. Vključeni so kartografski prikazi in besedila o gospodarskih dejavnostih ter zaposlitveni sestavi prebivalstva. V krajšem poglavju o poselitvi Slovenije je prikazan zgodovinski razvoj naseljevanja slovenskega ozemlja od prazgodovine, vključno z razvojem ter značilnostmi vaških in mestnih naselij. Knjigo zaključuje poglavje o okolju, ki predstavlja ogroženost geografskega okolja Slovenije zaradi naravnih nesreč in neprethtane človekove dejavnosti. Prikazani so tudi naravni viri ter najpomembnejša naravna in kulturna dediščina.

Geografska izkaznica Slovenije je skupna pokrajinska in zgodovinska rezultanta notranjega dogajanja in zaradi prehodnega geografskega položaja našega ozemlja številnih prepripljivih vplivov evropskega prostora. Tudi upravna razdelitev Slovenije je odraz teh zelo različnih geografskih in političnih silnic. Z vidika sedanjega upravno-političnega trenutka, ob vprašanih regionalne stopnje lokalne samouprave (pokrajine), nam nudi pregled preteklih politično-upravnih sprememb na ozemlju naše države dodatno možnost iskanja primernih rešitev. V preteklosti je slovensko ozemlje doživelo zelo številne politično-upravne spremembe, ki so posledica geografskega stika številnih velikih naravnih enot Evrope (Alpe, Jadran, Panonska nižina, Dinaridi), prehodnega geografskega položaja, stika različnih kultur in političnih interesov.

Tako je bilo leta 1952 v Sloveniji 44 mestnih in 327 vaških občin, leta 1955 pa je bil uveden komunalni sistem s procesom združevanja občin. Leta 1958 je bilo še 90 občin, leta 1991 pa 62. Povprečna

slovenska občina je imela več kot 31.000 prebivalcev, merila pa je več kot 320 km². V primerjavi s povprečno velikostjo evropskih občin je bila slovenska desetkrat večja po površini in 4,5-krat večja po številu prebivalcev. Z zakonom o ustanovitvi občin in določitvi njihovih območij je bilo leta 1994 ustanovljenih 147 občin, julija 1998 pa še dodatnih 46, torej skupaj 193. Evropske države sicer poznajo zelo majhne občine, kakršne nastajajo tudi v Sloveniji, vendar imajo večinoma tudi vmesno, regionalno stopnjo.

Naravnogeografske in družbenogeografske poteze naših pokrajin se zelo raznolike in so vplivale na oblikovanje regionalne identitete prebivalcev. Geografska razbitost Slovenije na majhne zaključne pokrajinske enote v času globalizacije, združevanja in povezovanja morda za nekatere deluje kot regionalni anahronizem. Vendar je geografska pestrost Slovenije dejstvo za oblikovanje manjših regij (pokrajin). Te pokrajinske enote Slovenije pa bi morale najti dovolj interesa, zlasti gospodarskega, za tesno medsebojno povezovanje.

Različne možnosti za poselitev in gospodarsko življenje v slovenskih pokrajinah odsevajo številni podatki o fizičnogeografski sestavi. Gustota prebivalstva je po izračunih Draga Perka nadpovprečna v višinskih pasovih pod 400 m. Leta 1991 je dobra tretjina prebivalstva živela med 200 in 300 m, dobra četrtnina pa med 300 in 400 m. Na prehodu v novo tisočletje bosta v obeh navedenih višinskih pasovih (dobra tretjina ozemlja) skupaj živeli dve tretjini prebivalstva Slovenije.

Geografski atlas podrobno razčlenjuje prebivalstveni razvoj in sedANJI demografski trenutek Slovenije. V obdobju, ko se planet sooča s hitrim naraščanjem svetovnega prebivalstva (vsako leto se število prebivalcev poveča za več kot 80 milijonov), se Slovenija in še okoli 30 gospodarsko razvitejših držav srečuje s socialnimi problemi stabilizacije in staranja prebivalstva. Sredi 19. stoletja je na ozemlju današnje Slovenije živel dober milijon ljudi, sto let pozneje poldrugi milijon, leta 1991 1,966 milijona in leta 1996 1,986 milijona. Čas po letu 1961 pa je že obdobje sodobnega razvoja prebivalstva z zmanjševanjem rodnosti in naravnega prirastka, s stagnacijo umrljivosti, staranjem, počasno rastjo, z izrazitim zgoščanjem prebivalstva na dobri desetini in depopulacijo na dobri polovici ozemlja, s hitrim zmanjševanjem kmečkega prebivalstva in z rastjo deleža mestnega prebivalstva. Leta 1993 se je Slovenija uvrstila med manjše število držav na svetu (na primer skupaj z Nemčijo, Madžarsko) z negativnim naravnim prirastkom. Kmalu bomo potrebovali več domov za ostarele kot vrtcev in šol, ugotovljata Milivoja Šircelj in Drago Kladnik. Projekcije razvoja prebivalstva Slovenije kažejo, da naj bi to do približno leta 2020 sicer še vedno počasi naraščalo, nato pa naj bi dolgoročno upadalo. Po optimistični različici napovedi za prihodnost naj bi vrhunec, 2,021 milijona ljudi, dosegli leta 2017. Prebivalstveni podatki zadnjih let, zlasti upad števila rojstev, tej optimistični napovedi ne pritrjujejo, prav nasprotno. Priseljevanje v prvi polovici devetdesetih let je le nekoliko večje od odseljevanja.

V stoletju, ki je tik pred vrati, čaka Slovenijo še bolj trda in brezobzirna tržna tekma. V preteklosti so bile za gospodarski razvoj pomembne surovine, energija. V prihajajočem obdobju pa bosta znanje in inovativnost verjetno najpomembnejša, prednostna lokacijska dejavnika in regionalna vira. Slovenija po izobrazbeni sestavi precej zaostaja za najrazvitejšimi državami. To najbolj ponazarja podatek, da kar 16,8 % prebivalstva, starejšega od 14 let, nima končane osnovne šole, visokošolski študij pa je končalo le 4,3 % prebivalcev. Na drugi strani je delovnih mest za raven dodiplomske in podiplomske izobrazbe 18,1 % ali približno 136.000 zaposlenih, zaposlenih s tako izobrazbo pa le 13,6 % ali približno 98.000.

Geografski atlas upravičeno posveča veliko pozornost prikazu slovenskega podeželja. Res je, da odprt svetovni trg nudi široko paleto možnosti oskrbe s hrano, hkrati pa lahko pričakujemo, da bo naraščanje svetovnega prebivalstva povečalo potrebe po hrani. Futurologi napovedujejo, da bosta prav rodovitna prst (hrana) in voda strateška dejavnika 21. stoletja. Glede vodnih virov na prebivalca je Slovenija med najbogatejšimi evropskimi državami, hkrati pa spada med evropske države z najmanjšima deležema kmetijskih in obdelovalnih zemljišč ter največjim deležem gozda. Kar 72 % kmetijskih zemljišč je na območjih z omejitvenimi dejavniki za kmetijstvo (gričevnato-hribovito, gorsko-višinsko, kraško), v rodovitnih nižinah jih je po navedbah Draga Kladnika in Mateja Gabrovca le 28 %. Po površini kmetijske zemlje na prebivalca je Slovenija s 0,44 ha predvsem zaradi travnikov in pašnikov na ravni evropskega

povprečja, vendar imamo le 0,12 ha njiv (12,6 % površin oziroma 246.000 ha) na prebivalca, kar pomeni kritično mejo za zagotovitev prehranske samooskrbe. Hkrati je gozda več kot 0,5 ha na prebivalca, čeprav je normativ za zadovoljivo samooskrbo z lesom 0,35 ha. Po podatkih agrokarte, izdelane na začetku devetdesetih let, je v Sloveniji skoraj 142.440 ha ali 16,4 % razpoložljivih kmetijskih zemljišč v različnih fazah zaraščanja.

Posebno vprašanje predstavlja položaj slovenskega podeželja in kmetijstva v primeru vključitve v Evropsko zvezo. Številni podatki v atlasu potrjujejo domnevo, da bo slovensko kmetijstvo Ahilova peta morebitne pridružitve. Leta 1991 je namreč povprečna slovenska kmetija imela 5,9 ha zemlje, vendar je bilo od tega samo 3,2 ha kmetijskih in 2,5 ha obdelovalnih zemljišč. Povprečna kmetija v Evropski zvezi pa ima okoli 16 ha kmetijskih zemljišč oziroma štirikrat do petkrat več kot slovenska kmetija. Še leta 1931 je povprečna slovenska kmetija merila 8,3 ha. Kako naj bi na taki skromni površini pridobili zadosten dohodek, si je skoraj nemogoče predstavljati. Dejansko pa je največ slovenskih kmetij manjših od povprečja. Najmanjše so prav tam, kjer so naravne razmere za kmetovanje najugodnejše (Severovzhodna Slovenija, Goriško polje, Slovenska Istra), in v zaledju nekaterih večjih mest (Maribor, Ptuj, Murska Sobota). Mešane kmetije so celo nekoliko večje od čistih. Zaradi pretirane razdrobljenosti tudi večje kmetije ne dosegajo pridelovalnega minimuma. V Sloveniji je dobrih 5,5 milijona parcel. Nekatere kmetije imajo do sto parcel, povprečna parcela pa meri 40,2 ara.

Industrija je najpomembnejša gospodarska dejavnost, ki zaposluje 38 % aktivnega prebivalstva in še vedno ustvarja skoraj polovico bruto domačega proizvoda. Junija 1993 je bilo v slovenski industriji zaposlenih 263.000 ljudi, kar je bilo okoli 120.000 manj kot v osemdesetih letih. Naša industrija je po ugotovitvah Igorja Vrišerja še vedno prevladujoče ekstenzivna s preveč zaposlenimi, težave ima pri prestrukturiranju proizvodnje, še vedno je premalo usmerjena na tuje trge, v več panogah je tehnološko zastarela in ima premalo kapitala za naložbe. Zanj sta značilni premajhna storilnost in inovativnost. Razpršenost tovarn je sicer precej pripomogla k zviševanju življenjske ravni na podeželju in ublažila regionalne razlike, v razmerah tržnega gospodarstva pa bodo potrebne spremembe v organizaciji in medsebojno povezovanje.

Najbolj »evropski« smo tam, kjer nam ne bi bilo treba tako enosmerno hiteti, namreč pri motorizaciji. V sedemdesetih letih se je začela v Sloveniji hitra motorizacija, najbolj pa se je povečalo število osebnih avtomobilov. Dosegli smo takšno stopnjo motorizacije, da na osebno vozilo pridejo 3 prebivalci, kar je štirikrat več kot leta 1970. Obremenitev cest je zaradi avtomobilskega prometa zelo narasla, hkrati pa se je število prepeljanih potnikov leta 1995 v javnem avtobusnem prometu v primerjavi z letom 1990 skoraj prepolovilo. Tako se z avtomobili vozi na delo največ ljudi, okoljski prometni pritiski v mestih naraščajo, zaradi gostote cestnega prometa se potovalna hitrost manjša.

Geografski atlas večplastno prikazuje Slovenijo devetdesetih let, v času prehoda v tržno gospodarstvo, ki ga spremlja prehod iz pretežno industrijske zaposlitvene sestave v storitveno. Hiter prehod spremljajo številni razvojni in socialni problemi. Nekatere tradicionalne slovenske industrijske pokrajine so se dobesedno zlomile, povečale so se dohodkovne, s tem pa socialne in regionalne razlike. V letu 1996 je bilo razmerje med občinami v povprečnem prijavljenem dohodku na prebivalca 1 proti 2,7 (občina Hodoš - Šalovci na Goričkem in Domžale). Stihijsko se oblikuje zelo ozek razvojni pol Slovenije, ki se vse bolj omejuje na Ljubljansko regijo. Zunaj njega pa ostajajo številne slovenske robne, podeželske in v bližnji preteklosti monostrukturne industrijske regije. Vse večji razvojni in socialni problem je naraščanje brezposelnosti. Do osemdesetih let brezposelnost ni bila opazna, dejansko pa je bila prikrita in se na trgu delovne sile ni bistveno poznala. Delež brezposlenih je velik predvsem pri mlajšem, strokovno slabše kvalificiranem prebivalstvu. Največ brezposelnih je na območjih z monostrukturno (industrijsko-rudarsko) gospodarsko usmeritvijo.

Zaradi zgodovinskega razvoja in upravno-političnih sprememb so nekatere slovenske pokrajine ostale brez tradicionalnih središč, ali pa nova, ki so prevzela njihovo vlogo, niso dosegla ustrezne razvojne ravni. Ostala so šibka in izpostavljena tekmovalnosti središč onstran državne meje. To velja za obalno območje, Goriško, Kras, Koroško in deloma Spodnje Posavje. Tam je še vedno čutiti bolj ali manj močan

vpliv Trsta, Gorice in Celovca. Vloga Zagreba in Reke pa se je po osamosvojitvi Slovenije zmanjšala, a se ponovno krepi. Če se bo nadaljevalo povečevanje regionalnih razlik in zgoščanje prebivalstva, znanja in inovativnih dejavnosti v okolici Ljubljane in še nekaterih manjših razvojnih otokih, bo kritična masa pridružitvenega vstopa Slovenije izredno skromna in slaba razvojna popotnica. Le delno jo lahko opravičimo s slovenskim poselitvenim vzorcem, bolj pa z le delno uspešnimi ali neuspešnimi dosedanjimi regionalnimi politikami. Tudi zadnja ni uspešna, saj so se podedovane regionalne razlike v devetdesetih letih še poglobile.

Geografski atlas Slovenije namenja ustrezno pozornost veliki razpršenosti naselij, le dobra polovica prebivalstva živi v mestih. Nekaj več kot dva milijona ljudi je razporejenih v skoraj 6000 naseljih, le Ljubljana in Maribor imata več kot 100.000 prebivalcev. Na podeželju živi skoraj polovica ljudi, a samo s kmetijstvom se preživlja le dobrih 7 %. Ostali se vsak dan vozijo na delo v zaposlitvena središča. V zadnjem desetletju je značilen pojav (sub)urbaniziranih pokrajin. Najbolj opazna poteza pokrajinskega videza zunajmestnih območij je prevladujoča podoba novejših, prostostoječih hiš. Zaradi velikega deleža prostostojećih individualnih hiš so potrebne večje površine zemljišč, v Ljubljani, Mariboru, Celju, Novi Gorici, Škofji Loki in obalnih mestih celo do petnajstkrat večje kot pri zidavi večstanovanjskih stavb.

Na drugi strani pa je v Sloveniji okoli 2500 podeželskih naselij, kjer se je v zadnjih tridesetih letih število prebivalcev zmanjšalo vsaj za četrtino. Pri razvoju sodobnih dejavnosti ima podeželje obrobni pomen, tehnološki prepad med urbaniziranimi območji in podeželjem pa se po mnenju Marjana Ravbarja vztrajno pogloblja. Hkrati so številni naravni viri močno izčrpani (zlasti rude), predvsem vodni pa močno onesnaženi. Prebivalci mest v kotlinah in ozkih dolinah kljub izboljšavam po oceni Metke Špes še vedno dihamo zdravju škodljiv zrak, odlaganje odpadkov na pretežno neprimernih odlagališčih pa je še vedno prevladujoč način »gospodarjenja« s potencialnimi sekundarnimi surovinami.

Številnim sodelavcem Geografskega atlasa Slovenije je brez dvoma uspel zahteven projekt, celostna predstavitev podobe naše države v prostoru in času. Kljub nekaterim pomanjkljivostim, ki skoraj praviloma spremljajo tako obsežne monografije (na primer zastarelost nekaterih podatkov, avtorsko neuskklajeni podatki na primer o deležu gozda, napačni podatek o količini zbranih komunalnih odpadkov), predstavlja pričujoči geografski atlas strokovno dodelan, nacionalno pomemben raziskovalni kartografski in vsebinski dosežek, ki ga lahko samozavestno ponudimo v ogled in kritično notranjo in zunanjo strokovno presojo. Upamo, da bo čimprej izšel tudi v angleškem jeziku in da ga bodo avtorji po popisu prebivalstva leta 2001 podatkovno in interpretacijsko dopolnili.

Dušan Plut

Ivan Gams in Igor Vrišer (urednika):

Geografija Slovenije

Ljubljana 1998: Slovenska matica, 501 stran, ISBN 961-213-060-4

Založba Slovenska matica je junija 1999 (z letnico 1998) izdala že dolgo pričakovano knjigo »Geografija Slovenije«. To temeljno geografsko delo prihaja na knjižne police v času velikih knjižnih izdaj o Sloveniji in Slovencih ter zapolnjuje vrzel predvsem na področju splošnih predstavitev naše države.

Izdavanje monografij ima pri nas že dolgo tradicijo, ki se je začela z Valvasorjevo »Slavo Vojvodine Kranjske«, nadaljevala z »zemljopisi« različnih predelov naše domovine v 19. stoletju (Kranjske, Koroške, Goriške in tako naprej) do obširne geografske monografije Antona Melika, ki jo je izdala ista založba – Slovenska matica. Namen splošne monografije je podati pregledno sliko stanja in razvoja posameznih prvih geografskih značilnosti in posebnosti Slovenije. Po svoji naravi je geografska monografija eden od temeljnih priročnikov, namenjena vsem, ki iščejo bolj poglobljeno vedenje o času in prostoru, v katerem živijo.

Skoraj 500 strani obsegajoča knjiga je skupinsko delo dvanajstih avtorjev. Uredila sta jo akademična prof. dr. Ivan Gams (fizičnogeografski del) in prof. dr. Igor Vrišer (družbenogeografski del). Knjiga posega na vsa temeljna področja geografske vede, ki z različnih zornih kotov prikazuje današnjo pokrajinsko in družbeno stvarnost Slovenije ter povezanost in soodvisnost med posameznimi pokrajinskimi

dejavniki. Kratkemu uredniškemu predgovoru sledijo poglavja *Legra Slovenije v Evropi in med njenimi makroregijami* (Ivan Gams), kjer je prikazana lega Slovenije na stiku štirih velikih evropskih makroregij ter obenem na stičišču štirih različnih kulturno-jezikovnih območij. Stičnost v družbenem in naravnem pogledu je zaslužna za marsikatero svojsko potezo današnje Slovenije. Poglavje zaključuje krajši zapis o položaju samostojne Slovenije v sodobni Evropi. Drugo poglavje obravnava *površje v Sloveniji*, vključno z različnimi teorijami o razvoju le-tega. Sledi posebno poglavje *o krasu*, ki ga prikaže po posameznih tipih kraškega površja. Isti avtor nadaljuje tudi del poglavja o podnebju, in sicer *Vreme, sončno obsevanje in temperature*, drugi del (*Padavine in vetrovi*) pa France Bernot. Poglavje se začne s klimatsko lego, za katero je odločilna prav stičnost različnih velikih pokrajinskih enot, ki znatno modificira podnebne značilnosti. Upravičeno je govoriti o regionalni in celo lokalni klimi. Sledi poglavje *Hidrografija* (Marko Kolbezen) s podrobnim prikazom rečnih režimov in hidroloških značilnosti posameznih območij Slovenije. Zaključuje ga krajši zapis o značilnostih slovenskega dela Tržaškega zaliva. V *Pedogeografskih značilnostih* (Franc Lovrenčak) so nanašane značilnosti prsti po posameznih pokrajinskih tipih, v *Rastlinstvu* pa isti avtor poda še značilnosti rastlinskega pokrova. V ospredju razprave so različne gozdne združbe, v katerih avtor predstavlja vpliv in povezanost kamninske osnove, nadmorske višine, podnebja in človekovih vplivov. Poglavje *Živalstvo* (Boris Sket) poda pregled živalskega sveta, ki ga zaključuje s prispevkom o človekovih posegih v naravo in torej tudi sestavo favne. Fizičnogeografski del monografije zaključuje poglavje *Pokrajinsko ekološka sestava Slovenije* (Ivan Gams), ki je regionalizacija po fizičnogeografskih kriterijih z opisom posameznih mezoregij.

Družbeni del začenja poglavje *Historično-geografska dediščina* (Vladimir Bračič) z orisom nekaterih zgodovinskih procesov kot so selitve prebivalstva, razvoj naselij, razvoj posameznih gospodarskih panog ter upravne razdelitve, ki so pustile svoje sledove v pokrajini in ljudeh od današnjega dne. Sledi obširno poglavje *Prebivalstvo* (Drago Perko), ki prikazuje naravno in selitveno dinamiko prebivalstva Slovenije ter njegovo starostno, spolno, izobrazbeno, versko, narodno in jezikovno sestavo. Poglavje zaključujejo besedila o Slovencih v sosednjih državah Italiji, Avstriji in na Madžarskem. V poglavju *Poselitev in naselja* (Vladimir in Vera Kokole) so podrobno prikazana podeželska naselja z različnimi tipi hiš ter tlorisno zasnovo. Temu sledi prav tako podrobna predstavitev mest in urbanizacije. Sledi poglavje *Gospodarska geografija* (Igor Vrišer), ki izčrpno poroča o posameznih gospodarskih panogah, možnostih zanje ter posledicah, ki jih puščajo v pokrajini. *Značilnosti prometa in infrastrukture v Sloveniji* sta orisala Matjaž Jeršič in Andrej Černe. Temu sledi poglavje *Turizem* (Matjaž Jeršič), ki podrobno analizira razvoj te za Slovenijo pomembne gospodarske panoge. Avtor je prikazal tudi vlogo in pomen rekreacije ter predvsem učinke na prostor. Poglavje *Varstvo naravne dediščine* (Avguštin Lah) obravnava onesnaževanje in onesnaženost okolja, ki ga povzročajo različne gospodarske dejavnosti. Knjigo zaključuje podrobna *Družbenogeografska regionalizacija Slovenije* (Igor Vrišer). Sledita še *Geslovník* in *Seznam ilustracij*.

Urednika sta imela zahtevno delo usklajevanja besedil različnih avtorjev v enotnejšo podobo knjige in to jima je brez dvoma uspelo. Zasnova monografije priča, da je bil osnovni cilj avtorjev, urednikov in založbe dati na tržišče knjigo prvenstveno za znanstveno in strokovno rabo. Urednika sta si prizadevala, da bi zahtevno besedilo kolikor mogoče približala čim širšemu krogu bralcev. Med odlike tega dela je treba postaviti enostavno, pregledno in logično razvrstitev glavnih poglavij, ekonomičnost podajanja vsebine, jasno izražanje in razumljiv slog. Vsebinska je podana strokovno in dokaj izčrpno. Vsako poglavje je opremljeno s seznamom najpomembnejše literature, ki je med besedilom dosledno citirana. Knjiga je tudi bogato opremljena, saj je besedilu dodanih okrog 140 kart, nad 90 preglednic, okrog 70 grafikonov in skic ter okrog 90 slik. V priloženem seznamu ilustracij lahko bralec poišče stran karte, grafikona ali slike, ne pa tudi tabele. S to obliko in vsebino je *Geografija Slovenije* izpolnila še eno vrzel v knjižni predstavitvi naše države, saj dopolnjuje dela, kot so *Geografski atlas Slovenije* (ki je predvsem kartografska predstavitev), *Slovenija – pokrajine in ljudje* (ki predstavlja posamezne regije), *Krajevni leksikon Slovenije* (ki opisuje posamezne kraje), *Enciklopedijo Slovenije* (ki obravnava Slovenijo in Slovence po posameznih geslih) in *Slovenijo – Priročnik o značilnostih in delovanju države* (ki obravnava

več področij, vendar bolj na kratko). Nova monografija je nadaljevanje, nadgradnja in modernizacija Melikove *Slovenije* izpred skoraj štiridesetih let. Od prej naštetih del ga odlikuje znanstvena usmerjenost in opremljenost s številnimi citati, ki so koristen napotek predvsem zahtevnejšim bralcem in uporabnikom. Je delo, ki ga bodo gotovo pogosto citirale generacije geografov in vseh tistih, ki jim je spoznavanje naše države, družbe in pokrajinskih značilnosti cilj izobraževanja ali pa predmet vsakodnevnega dela.

Grafično-oblikovna plat je šibka stran tega dela. Žal je večina priloženega gradiva v manj privlačni črno-beli tehniki. Zlasti nekatere skice in karte so slabo berljive. Varčevanje pri temeljnih delih nacionalnega pomena verjetno ni najbolj na mestu. S tega stališča je tudi cena (okrog 18.000 tolarjev) neupravičeno visoka. Zavedati se je treba, da so tovrstna dela ena od oblik promocije Slovenije v svetu, a tudi geografije ter ne nazadnje založbe. Po splošni monografiji bo seglo veliko uporabnikov in bi jih najbrž še več, če bi imela knjiga tudi na zunaj privlačnejšo podobo (*»Geografski atlas Slovenije«* in *»Slovenija – pokrajine in ljudje«* sta lahko za zgled). Moti tudi nedoslednost pri rabi zemljepisnih imen, posebej na kartah. Manj poučeni bralec bo nekoliko težje iskal posamezne ožje vsebine, ker vsebuje kazalo le spisek 17 poglavij, ne pa tudi podpoglavij.

Geografija danes ni le ena od izrazito *»nacionalnih«* ved, ki bi prvenstveno dajala znanje za šole različnih vrst in stopenj ter tešila radovednost popotovanj ter domačih in tujih krajev, željnih ljudi, temveč je poleg tega tudi veda, ki daje za obstoj in razvoj družbe strateško pomembna in takoj uporabna znanja. Prostorsko načrtovanje, varstvo naravne in kulturne dediščine, varstvo okolja, razvoj kmetijstva in podeželja, lokacija industrije, turizem, oskrba, prebivalstvena vprašanja, notranja in zunanja politika in podobno. so področja, na katerih je danes dejavna tudi geografija. Je veda, ki s svojo znanstveno metodologijo obvlada strukturo pojavov v prostoru in družbi, obvlada pa tudi probleme razvoja ter procese in je zato zmogla sinteze in ustvarjanja novega. Vsekakor bi bilo krajše uvodno poglavje o vlogi, pomenu in mestu geografije, kakor tudi o razvoju geografske znanosti v Sloveniji zelo koristen dodatek. Pri obravnavi geopolitičnega položaja naše države je treba opozoriti, da je geopolitični položaj rezultanta notranjih in zunanjih dejavnikov, ne le stvar lege in zgodovinskih tendenc bolj ali manj agresivnih sosedov. Prav tako je skoraj prezrto področje uprave in delovanja države, začeniši z novo administrativno razdelitvijo – lokalno samoupravo. Skoraj prezrti so tudi kulturnozgodovinski ter umetnosti spomeniki, čeprav bi glede na njihov pomen za razpoznavnost – identiteto pokrajine več kot zaslužili primerno označitev. Pri gospodarstvu so v primerjavi s kmetijstvom, industrijo, prometom in turizmom le bežno predstavljene terciarne (uslužnostne) dejavnosti, v katerih danes dela že nad polovica zaposlenih. Verjetno bi kazalo v okviru poglavja o prometu dati precej večji pomen tudi komunikacijam in elektronskim medijem, saj ti pomembno vplivajo tudi na lokacijo različnih dejavnosti in so obenem kazalec družbenogospodarske razvitosti. Pri regionalnem razvoju bi kazalo natančneje označiti trende, kot so usmerjanje Slovenije v Evropsko unijo, pomen in probleme obmejnosti, sonaravnega razvoja in morda še nekaj trendov. Več pozornosti bi zaslužilo tudi področje varstva okolja. Nedoslednosti so še pri obravnavi Slovencev po svetu. Medtem ko Slovincem v zamejstvu knjiga namenja posebna podpoglavja, omenja slovenske izseljence in zdomce le mimogrede, pri selitvah. Poleg tega bi bilo ustrezno obravnavati Slovence po svetu v povsem ločenem poglavju, saj zanje veljajo nekatere posebnosti. Prav tako je škoda, da niso avtorji obogatili besedil z najnovejšimi spoznanji geografskih raziskav z različnih področij. Le malo je citatov iz zadnjih šestih let, čeprav je bilo v tem času veliko novih rezultatov. Tudi večja problemska naravnost ter upoštevanje najnovejših procesov, tudi če niso na prvi pogled najbolj *»geografski«*, bi bili splošni geografski monografiji vsekakor v prid. Tako izpopolnjena splošna monografija Slovenije bi bila nedvomno še ustrežnejši odgovor na izzive časa: geografije kot stroke in Slovenije kot države.

Ne glede na omenjene slabosti je Geografija Slovenije temeljno in temeljito geografsko delo, ki ga bomo zaradi celovite obravnave geografskega kompleksa pogosto vzeli v roke.

Nastajanje *Geografije Slovenije* in tudi lani izšlo delo *Slovenija – pokrajine in ljudje* sta vezani na več kot desetletje potekajoč projekt *Regionalnogeografska monografija Slovenije*. Glede na skupno poreklo

bo bralce, tudi če ne poznajo zgodovine obeh knjig, verjetno začudilo tolikšno razhajanje v konceptu, obliki, izbiri založbe, zunanji in notranji opremi ter tudi po nekaterih pomembnih vsebinah. Tako se že regionalizaciji Slovenije v obeh knjigah pomembno razlikujeta. Logično bi bilo pričakovati, da bosta obe deli bolj enotni in zato tudi bolj prepoznavni v strokovni javnosti in na trgu.

Geografija se je v zadnjem desetletju izkazala kot ena najbolj produktivnih strok. Atlasi sveta, nacionalni atlas, leksikon, sodelovanje pri enciklopediji ter slednjič še monografije Slovenije so dela, na katera smo lahko upravičeno ponosni. Geografiji in geografom ne manjka iniciativnosti, idej, prizadevnosti in znanstvenih rezultatov. Očitno pa se slovenska geografska (zlasti znanstvena) srenja ne uspe zediniti za usklajen nastop v javnosti in na trgu. Posebej za uporabnike bi bilo veliko koristneje združiti oblikovno dovršenost iz regionalne ter znanstveno opremljenost in vsebino (citati!) iz splošne monografije. Očitno neenotnost koncepta pri splošni in regionalni monografiji Slovenije je treba zato vzeti kot resno kritiko in opozorilo ob enem. Zavedati se moramo, da bo le dobro in usklajeno delovanje geografske vede in geografov lahko prineslo večjo odmevnost in uspeh v znanstvenih, šolskih in tudi poljudnih krogih. Mor-da zveni izraz »lobiranje« preveč populistično in izrabljeno, a če ga geografi ne bomo zmogli, si moramo sami pripisati manjše število ur v šolah in šibkejšo podporo pri znanstvenih projektih.

Geografija se izkazuje z raziskovalnim, pedagoškim, strokovnim delom ter tudi z izdajanjem najbolj odmevnih knjig. Te so zrcalo našega ustvarjanja za številne bralce in uporabnike. Naš interes mora biti, da posredujemo tem kar najboljšo podobo. V tej luči je treba videti tudi »Geografijo Slovenije« kot pomemben kamen v mozaiku geografskih del.

Jernej Zupančič

Janja Turk, Mojca Dolgan Petrič, Ida Knez Račič, Karmen Sadar, Alenka Turel Faleskini (urednice): Bibliografija Geografskega vestnika 1925–1998 (Letniki 1–70)

Ljubljana 1999: Zveza geografskih društev Slovenije, 133 strani

Večletna prizadevanja za pripravo celostnega vsebinskega pregleda Geografskega vestnika, časopisa za geografijo in sorodne vede, ki je po letih izhajanja uvrščen na 13. mesto med vsemi slovenskimi periodičnimi publikacijami, so obrodila sadove. Že pred nekaj leti, ob sedemdeseti letnici izhajanja Geografskega vestnika, je bila sestavljena njegova bibliografija znanstvenoraziskovalnih in strokovnih prispevkov, ki so izšli v razdelkih Članki, Manjši (Krajši) prispevki, Šolska geografija, Obzornik, Razprave, Raziskovalne metode in Razgledi. Objavljena je bila v Geografskem vestniku 67 (1995, str. 215–263). V jubilejnim, sedemdesetem letniku Geografskega vestnika pa je bila objavljena njegova bibliografija, ki je zajela prispevke stalnih Vestnikovih rubrik, kot so: Književnost, Kronika, Zborovanja, Poročila, Mednarodno sodelovanje in podobno, in sicer za obdobje 1925–1997 (prim. Geografski vestnik 70, 1998, str. 255–343). Navsezadnje je uredniškemu odboru Geografskega vestnika in Komisiji za tisk pri Zvezi geografskih društev Slovenije le uspelo zagotoviti sredstva za izdajo kompletnega kazala vseh sedemdeset letnikov Geografskega vestnika v samostojni in okusno opremljeni publikaciji.

Spremnno besedo k Bibliografiji Geografskega vestnika je napisal dr. Franc Lovrenčak, glavni in odgovorni urednik Geografskega vestnika. Celotno Bibliografijo je uredila in uvod z ustreznimi pojasnili napisala Janja Turk, bibliotekarka specialistka iz knjižnice Oddelka za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pri njeni sestavi so kot soavtorice sodelovale Mojca Dolgan Petrič, Ida Knez Račič, Karmen Sadar in Alenka Turel Faleskini.

Bibliografija je po ustreznih strokovnih načelih, ki so prilagojena potrebam geografske stroke, razdeljena na štiri dele. V prvem, najobsežnejšem delu je temeljni izpis vseh prispevkov, v drugem je avtorsko kazalo, v tretjem je regionalno kazalo in v četrtem seznam – kazalo obravnavanih slovenskih oseb, predvsem geografov v razdelku Kronika.

Osnovni vsebinski izpis je razčlenjen na 27 poglavij, ki so namenjena posameznim vejam fizične in družbene geografije kakor tudi regionalni geografiji in aplikativnim zvrstem, kjer se je uveljavila geografija. Prav tako so v posebnem poglavju zajeta knjižna poročila domačih ali tujih znanstvenih in

strokovnih del, priročnikov, kart in drugih tiskanih del. V samostojnem poglavju je prikazana društvena oziroma stanovska kronika, pa poročila o delu društev in geografskih institucij, stanovskih kongresih, zborovanjih, seminarjih, posvetovanjih, ekskurzijah in tako dalje. Vsekakor je prvi del Bibliografije najbolj dragocen, saj omogoča neposreden vpogled v razvoj slovenske geografije po prvi svetovni vojni pa do današnjih dni. Njena praktična vrednost je tudi v tem, da omogoča raziskovalcem ali kateremukoli drugemu uporabniku geografskih izsledkov in dognanj hiter in verodostojen vpogled v vsebino opravljenega dela in objavljenih prispevkov. Prav tako bo Bibliografija Geografskega vestnika koristen pripomoček urednikom, mentorjem, recenzentom in drugim, ki bodo preverjali ali dopolnjevali ter urejevali pomanjkljivo citirana dela. Skratka, Bibliografija sedemdeset letnikov Geografskega vestnika pomeni enega izmed temeljnih in nepogrešljivih priročnikov, ki bo našel vidno mesto na naših knjižnih policah.

Podrobnejši pregled knjige je pokazal, da so nekateri avtorji predstavljeni samo s priimkom in začetnico imena. Brodar in Košir pa sta avtorja brez inicialke imena. Nekaj prispevkov so avtorji podpisali samo z začetnicama svojega imena in priimka. Škoda, da avtoricam ni uspelo razvozlati priimkov in imen vseh piscev, s čimer bi se število sodelujočih piscev vsekakor tudi zmanjšalo. Morda je bila to zadnja priložnost za verodostojno razjasnitev vseh avtorjev – sodelavcev Geografskega vestnika.

Bibliografija Geografskega vestnika je izšla v samostojni publikaciji kot del Geografskega vestnika. Zbrano in urejeno gradivo je računalniško obdelal Matjaž Rebolj. Iztok Sajko, ki je bil tudi tehnični urednik knjige, je poskrbel za prelom in oblikovanje zunanje podobe publikacije. Knjiga, ki jo je natisnila Tiskarna Pleško, je izšla v nakladi 500 izvodov.

Milan Natek

Geografski zbornik – Acta geographica XXXVIII

Ljubljana 1998: Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 197 strani, ISSN 0373-4498

Objavljeni prispevki v 38. letniku Geografskega zbornika kažejo na nadvse pestro vsebino, ki je v ospredju geografskih znanstvenoraziskovalnih preučevanj na Slovenskem v zadnjem obdobju. Razprave in študije opozarjajo na številno, vsebinsko in metodološko morda nikdar zadovoljivo pojasnjeno sodobno pokrajinsko problematiko, ki s svojimi pojavnimi oblikami in z njihovimi razvojnimi težnjami vnaša v okolje nove odnošaje med poglavitne prostorske sestavine. Zaradi tega mora geografija, če hoče obdržati in uveljaviti svojo temeljno vlogo tudi na področju prostorskih ved, sproti pojasnjevati sodobne procese v pokrajini, prostoru in okolju, ki so osnovni predmet njenega raziskovanja.

Osemintrideseta knjiga Geografskega zbornika, ki je enakovredno izšla v angleščini in slovenščini, prinaša poleg uvodnika, ki ga je napisal urednik zbornika, pet razprav. M. Orožen Adamič je v prispevku, »Geografski zbornik / Acta geographica on the 50th anniversary of the Anton Melik Geographical Institute of the Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts / Geografski zbornik / Acta geographica ob 50-letnici Geografskega inštituta Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU« (str. 7–10), zarisal vlogo in pomen osrednje inštitutske periodične publikacije. Vsebinska členitev objavljenih prispevkov, ki jih je prispevalo 63 avtorjev, od tega 7 iz tujine, je pokazala najraznovrstnejšo problematiko, ki ji je namenjala slovenska geografija svojo osrednjo raziskovalno poglobljenost v drugi polovici 20. stoletja.

Drago Perko objavlja študijo »The Regionalization of Slovenia / Regionalizacija Slovenije« (str. 11–57). Izvedena je bila s pomočjo geografskega informacijskega sistema, s katerim so bile ovrednotene vse naravne pokrajinske sestavine in njihove prvine kakor tudi tiste družbene pokrajinske sestavine in prvine, ki so najočitneje povezane z naravnimi (na primer nadmorska višina, naklon površja, vrsta kamnin, podnebje, rastje in raba tal). Na podlagi opravljenih členitev in sintez je bila Slovenija razdeljena na 48 mezoregij, ki jim je bila dodana še mezoregija Tržaški zaliv; te so združene v 9 submezoregij in 4 makroregije, ki jih najbolj poznamo pri sestavi in orisu regionalnogeografske monografije »Slovenija – pokrajine in ljudje« (1998); objavljena pa je bila že tudi v Geografskem vestniku 68 (1996),

Geografskem atlasu Slovenije (1998), Enciklopediji Slovenije 11 (1997), Geografskem šolskem atlasu za osnovne šole (1998) in tako dalje. Nekatere prednosti predstavljene regionalizacije so naslednje: a) pokrajine – mezoregije so bile zarisane z enotnimi kriteriji; b) imena pokrajin so sistematično izpeljana od glavnih značilnosti površja mezoregij; c) pokrajine so dosledno razvrščene na makroregionalni in mezoregionalni ravni, kar omogoča njihovo primerljivost; č) prednost nove regionalizacije je tudi njena vpetost v geografski informacijski sistem Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, kar omogoča dostop do najrazličnejših podatkov o posameznih pokrajinah.

Mauro Hrvatin objavlja »Discharge regimes in Slovenia / Pretočni režimi v Sloveniji« (str. 59–87). Petdeset let po Ilesičevih »Rečni režimi v Jugoslaviji« (Geografski vestnik 19, 1947), ki so temeljili na mesečnem nihanju (kolebanju) gladine vode v strugah rek, smo dobili nov pogled na dinamični »življenjski utrip« slovenskih rek. Avtor je statistično obdelal mesečne pretočne količnike, ki jih je dobil na osnovi podatkov o povprečnih mesečnih pretokih za obdobje 1961–1990. Gradivo je obdelal za 70 vodomerskih postaj na 57 rekah oziroma potokih. Opravljena raziskava je pokazala, da imamo v Sloveniji 8 tipov pretočnih režimov, ki so poimenovani po pokrajinah in vodnih virih, s katerimi se napajajo reke. Tipi pretočnih režimov so naslednji: 1) sredozemski dežni, 2) dinarski dežno-snežni, 3) dinarsko-alpski dežno-snežni, 4) panonski dežno-snežni, 5) alpski dežno-snežni, 6) alpski sredogorski snežno-dežni, 7) alpski visokogorski snežno-dežni in 8) alpski snežni.

Matej Gabrovec je napisal prispevek »The Triglav Glacier between 1986 and 1998 / Triglavski ledenik med letoma 1986 in 1998« (str. 89–110). Podrobnejši oris sprememb na tem našem največjem ledeniku temelji na rednih letnih merjenjih in opazovanjih ob koncu talilne dobe. V zadnjih 13 letih se je površina ledenika izredno naglo krčila. Umikanje ledenika je bilo tako hitro, da je prišlo že do njegovega razpadanja na posamezne dele. V poročilu so podrobno prikazane letne količine padavin, konec talilne dobe in stanje ledenika v posameznem ledeniškem letu. Leta 1995, ko so ledenik izmerili s teodolitom z elektrooptičnim razdaljmerom, je meril 3,03 ha, a do letošnje jeseni se je njegova površina že skoraj razpolovila.

Mimi Urbanc objavlja študijo »The impact of agriculture on the environment in Gorenjske Dobreve from the perspective of energy consumption in the area of Goriče, Letenice, and Srednja vas / Kmetijsko obremenjevanje okolja na Gorenjskih Dobravah v energetske luči na primeru naselij Goriče, Letenice in Srednja vas« (str. 111–158). V študiji, ki je razdeljena na šest poglavij, je uvodoma z regionalnogeografskega vidika prikazano obravnavano območje. Glavni poudarek je na tržni proizvodnji današnjega kmetijstva, ki se čedalje bolj približuje industrijskemu načinu pridelave. V podrobnejši analizi je avtorica osvetlila 24 kmetij, ki merijo v povprečju po 19,4 ha, od tega odpade na gozdove 58 % njihove zemljiške posesti. Med obravnavanimi kmetijami je 9 oziroma 11 čistih kmečkih gospodinjstev, mešanih je 5 in 8 dopolnilnih. Pretežno so usmerjene v mlečno govedorejo. Osnovni poudarek je avtorica namenila vprašanju vplivov intenzivnega kmetijstva na okolje in preobrazbo pokrajine. Med drugim ugotavlja, da energetska intenzivnost v kmetijstvu vodi k čedalje večjemu onesnaževanju okolja. Njegov delež v alpskem svetu pa bo treba z novimi preučevanji še ugotoviti. Študija je vzorčni primer poglobljenega geografskega preučevanja kmetijstva in njen delež k aplikativnemu vrednotenju najraznovrstnejših človekovih posegov v pokrajino oziroma okolje.

Borut Peršolja osvetljuje »Geographical Problems of Onomastics in the Selected Example of the Kamniške-Savinjske Alps / Geografski problemi imenoslovja na izbranem primeru Kamniško-Savinjskih Alp« (str. 159–197). Doslej slovenska geografija ni sistematično raziskovala zemljepisnih imen, ki predstavljajo neprecenljivo bogastvo sleherne (še posebej kulturne) pokrajine. V njih je zarisani vsakdanji človekov odnos do okolja in njegovih značilnosti. Avtor se je lotil sistematičnega zbiranja in obdelave oziroma osvetlitve zemljepisnih imen v vzhodnem delu naših Alp. Študija je razdeljena na pet delov. V uvodu razglablja o pomenu in bogastvu zemljepisnih imen, njihovi vlogi in pomenu v geografiji, pokrajini in kartografiji ter o neprecenljivem bogastvu, ki ga nudijo jezikoslovcem, zgodovinarjem in drugim v razmislek in nadaljnjo obdelavo. V delu je strnjeno zarisana geografska podoba naših Grintavcev ter nakazan namen raziskave, ki naj prispeva k zbirki – evidenci zemljepisnih imen v obravnavani

pokrajini. V četrtem poglavju je predstavljena metodologija preučitve, način zbiranja, dopolnjevanja in preverjanja zemljepisnih imen. V sklepnem delu študije, ki je zajela 1476 zemljepisnih imen, je podana kritična ocena zbranega gradiva in nakazani so tudi nekateri metodološki pomisleki glede izvirne ali poknjžene rabe zemljepisnih imen.

Vsi objavljeni prispevki so opremljeni z vsem potrebnim znanstvenim aparatom in obogateni s preglednimi kartografskimi ponazorili, dokumentarnimi in povednimi fotografijami. Vse prevode v angleščino je opravil Wayne Tuttle. Mednarodni uredniški odbor, ki mu predseduje dr. Milan Orožen Adamič, je poskrbel za recenzije vseh objavljenih prispevkov. Tudi zadnjo knjigo Geografskega zbornika je oblikoval Matjaž Vipotnik. Opozoriti moram na nekatere nedoslednosti in razlike, ki so se pojavile med naslovi nekaterih razprav in njihovi navedbami v kazalu. Opazna je tudi nedosledna uporaba barv za posamezne pokrajine – mezoregije, ki so združene v makroregije (prim. preglednico 2 na str. 36–37 in preglednico 4 na str. 44–45). Celotno besedilo je v digitalni obliki dostopno na internet naslovu tako v angleščini (<http://www.zrc-sazu.si/www/gi/zbornik-a.htm>) kot v slovenščini (<http://www.zrc-sazu.si/www/gi/zbornik-s.htm>). Zbornik, ki je izšel v nakladi 1000 izvodov, je natisnila tiskarna Littera picta d.o.o., njegov izid pa je denarno podprlo Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije.

Milan Natek

Joseph Franz Kaiser:

Litografirane podobe slovenještajerskih mest, trgov in dvorcev

Maribor 1999: Umetniški kabinet Primož Premzl, 288 strani, ISBN 961-6055-13-5

Markt Drafsberg
von Altler Suisse

Veduta in grb trga Mozirje v Celjskem okrožju.

Umetniški kabinet Primož Premzl je založnik litografij mest, trgov in dvorcev na ozemlju slovenske Štajerske, znanih pod imenom »Kaiserjeva suita«. Poleg Valvasorjevih, Vischerjevih, Reichertovih in Wagnerjevih upodobitev je to najboljše zbirka vedut slovenskih naselij. Ker se časovno umešča med srednjeveško podobo Vischerjevih vedut in modernejši vizez Reichertovih upodobitev, je dragocena za poznavanje naše kulturne zgodovine, nepogrešljiva pri historični geografiji, še posebej historični urbani geografiji. Stare vedute so namreč uporaben pripomoček pri spoznavanju topografskega položaja, fiziognomije in prostorskega razvoja naselij. Hkrati prikazujejo tisto najznačilnejšo in najprepričljivejšo podobo naselja, ki poudarja njegovo identiteto ter ekonomsko in družbeno moč. V zbirki so zajeta vsa večja naselja iz slovenskega dela Štajerske (na primer Maribor, Celje, Ptuj), pa tudi tista, katerih vedute so zelo redke, ali pa je to edina upodobitev (Limbuš, Braslovče, Velenje, Mozirje). Podobe mest dopolnjujejo takratni grbi.

Knjiga, ki sta jo uredila Igor Kramberger in Primož Premzl, ima dva dela. V prvem je zbranih 94 vedut, urejenih po abecednem redu slovenskih imen krajev in upodobljenih stavb, v drugem je spremna študija dr. Ivana Stoparja o pomenu Kaiserjeve suite ter faksimila četrte izdaje zemljevidov Celjskega in Mariborskega okrožja. Monografija obsega 288 strani albumskega formata, vezana je v usnje in platno ter vložena v zaščitno kaseto. Tudi po oblikovni plati je izjemno delo.

Vladimir Drozg

Jörg Maier s sodelavci:

Bayern

Gotha 1998: Klett-Perthes, 294 strani, 74 zemljevidov, 70 preglednic, ISBN 3-623-00692-0

Znano je, da je srž regionalne geografije v interpretaciji. Ob tem pa ostaja odprto in nedorečeno vprašanje, kakšen je sodoben, aktualen, vsebinsko in metodološko »svež« regionalnogeografski prikaz, ki nadgrajuje že znano, ki ni obremenjen s faktografijo, podaja pa bistvene značilnosti o obravnavani pokrajini. V novejših razmišljanjih o regionalni geografiji je izpostavljen pomen ciljne naravnosti, celovite obravnave posamičnih primerov in tako imenovane omejene kompleksnosti.

14 geografov z Univerz v Bayreuthu in Erlangnu, na čelu z Jörgom Maierjem, vodjem katedre za Ekonomsko geografijo in regionalno planiranje Univerze v Bayreuthu, je regionalnogeografsko študijo o Bavarski skušalo približati tovrstnim merilom. Kot navaja v uvodu urednik, gre za problemsko naravnano regionalni prikaz, ki gradi na strukturnih značilnostih regije, vprašanih regionalnega razvoja in spoznavanju tržnih struktur (razmerij med ponudbo in povpraševanjem). V ospredju so procesi regionalnega razvoja, endogeni razvojni potenciali, strukturne značilnosti pokrajine, elementi regionalne in lokalne identitete. »Klasičen« regionalnogeografski instrumentarij, kamor sodijo inventarizacije, tipologije, (mikro)regionalizacije, prikazovanje vzročno-posledičnih zvez med pojavi ter geneza pokrajnotvornih elementov, je nadgrajen in uporabljen v sodobnejšem kontekstu. Izhodišče regionalnogeografskega prikaza je ekonomska in socialna geografija, naravnogeografske razmere pa so prikazane samo toliko, kolikor je potrebno za razumevanje kmetijstva in rekreacije.

Pomembna značilnost uporabljenega regionalnogeografskega koncepta so posamični primeri (case studies), ki natančneje osvetljujejo splošnejši prikaz ali ponazarjajo odstopanja od splošnega trenda razvoja. Tako je v poglavju o kmetijstvu prikazan problem malih kmetij in pojav posebnih kultur, poglavju o rekreaciji je dodan zapis o konfliktih med rekreacijo in varovanjem okolja ter o »mehkih« oblikah turizma, med značilnostmi gospodarskega razvoja so posebej izpostavljeni mala in srednje velika podjetja, razvoj informacijske tehnologije ter medregionalne povezave.

Naslednja značilnost, ki jo velja izpostaviti, so številni novi pojavi in procesi, ki ponazarjajo regionalno podobo Bavarske, hkrati pa postajajo inventar občne geografije. Gre za pojave kot so prenova vasi, omrežje mest, kultura na vasi, endogeni potenciali, tipi rekreacijskih območij, prestrukturiranje gospodarskih dejavnosti, alternativni energetske viri, mestne regije, regionalne razlike, regionalno povezovanje.

Ob tem dobimo vtis, da so avtorji spremenili zorni kot gledanja na pokrajino; ne opisujejo pokrajine in njenih značilnosti, temveč posamezne pojave in procese v pokrajini ter njihove prostorske učinke. V ospredju ni pokrajina, temveč pojav oziroma proces. Takšen pristop ni brez slabosti; na račun posamičnosti je prikaz celote marsikje pomanjkljiv, vprašljiv pa je lahko izbor posamičnih primerov. Nenavadno je, da je München obdelan le v kontekstu demografskega in gospodarskega razvoja, ne pa kot posebna regionalna enota. O Alpah (in katerikoli drugi pokrajinski enoti Bavarske) je podanega veliko manj kot na primer o razmerju med mestom in podeželjem, za veliko obravnavanih pojavov pa se sprašujemo, kakšna je njihova prostorska relevantnost (na primer pojav factory outlet, loan posli, globalizacija gospodarskega razvoja).

Knjiga je razdeljena na osem poglavij. V prvem je opisan vsebinski pristop k regionalnogeografskemu prikazu, v drugem pa strukturne spremembe Bavarske na poti od agrarne do postindustrijske družbe ter povečevanje bivalne in gospodarske atraktivnosti največje zvezne dežele Nemčije. Tretje poglavje obravnava prebivalstvo in naselja. Vsebinsko težišče je na razvoju prebivalstva po poselitvenih območjih (območja velikih mest, suburbana območja, del podeželja v bližini mest, del podeželja, kjer je gospodarski razvoj pozitiven, razvojno šibka podeželska območja in periferna območja). Četrto poglavje obravnava kmetijstvo, in sicer značilnosti proizvodne usmerjenosti, komercializacijo kmetijstva, socialno strukturo kmečkih gospodarstev ter posamezne tipe kmetijstva (na primer v Alpah, vinogradništvo in tako imenovana dežela česna). V petem poglavju je obdelana Bavarska kot rekreacijsko območje. Obravnavani so kulturni, ekonomski in zgodovinski dejavniki turističnega razvoja, posebej pa rekreacijska središča, počitniška bivališča ter konflikt med rekreacijo in varovanjem okolja (slednje zgolj na načelni ravni). Šesto poglavje obravnava industrijska območja (industrijski središči Augsburg in Nürnberg), prestrukturiranje gospodarstva iz starih v nove industrijske panoge, nakazani so primeri postindustrijskega razvoja. V sedmem poglavju so obdelani prostorski problemi, relevantni za vprašanja regionalnega razvoja. Prikazani so cilji razvoja podeželja in zgoščenih območij ter energetske in prometne infrastrukture. Zadnje, osmo poglavje ima zelo obetaven naslov, vsebinsko pa je razmeroma skopo, deklarativno. Obravnava spremembe po združitvi obeh Nemčij in po odprtju meje s Češko. Prikazuje jih z izbranimi statističnimi kazalci (število prehodov prek meje, gospodarska struktura nemškega in češkega obmejnega območja, spremembe števila prebivalcev). Iz tega poglavja je jasno razvidno, da je za strukturni pristop v regionalni geografiji treba več raznovrstnih analitičnih prikazov, ki šele omogočajo sintezo.

Na koncu knjige je dodan obsežen statistični dodatek, kjer so zbrani numerični podatki, ubesedeni med tekstom. Grafični in kartografski del knjige je zgleden, oblikovno »čist«, pregleden, brez izumetničenih dodatkov, kartografske priloge so grafično-oblikovno enotne. Knjigo zaključuje bogat seznam literature.

Knjiga o Bavarski je primer moderne, nekonvencionalne in aplikativne regionalnogeografske študije. Nov je pristop in razumevanje regionalne geografije ter izbor vsebin, ki ponazarjajo strukturo pokrajine. Po urednikovih besedah je namenjena zahtevnejšemu bralcu, ki že ima določeno predznanje o Bavarski. Osebnost jo priporočam predvsem tistim, ki spremljajo vsebinski razvoj regionalne geografije, seveda pa ima informativno vrednost za vse, ki se ukvarjajo z regionalno geografijo Evrope.

Vladimir Drozg

Mosella – Eau et Morphologies 23/3–4

Metz 1998: Centre d'Etudes géographiques de l'Université de Metz, 126 strani

Ta revija, ki izhaja že od 1971, je tudi za geografе pogosto zelo zanimiva, čeprav pri nas takorekoč neznana. Za predstavitev številke 3–4 letnika 23 (december 1998) slovenski geografski srenji pa sem se odločil predvsem zaradi tega, ker vsebuje več prispevkov o krasu, in to takih, ki so širšega pomena in pomembni za krasoslovje v celoti.

Glede na to, da Mosella izhaja štirikrat letno, obseg posamezne številke in majhen format ne smeta razočarati. Pričujoča dvojna številka obsega 126 strani in prinaša sedem prispevkov, od tega kar štiri s krasoslovno vsebino.

Slovenskim geografom dobro znani francoski profesor z univerze v Aix-en-Provence, častni član ZGDS, Jean Nicod, je avtor prvega prispevka, »Vpliv izkoriščanja rudnikov v paleokrasu – nekaj primerov iz Srednje Evrope«. Ti vplivi, mišljeni so seveda negativni, so lahko mehanske, hidrološke in hidromehanske narave: stiskanje in udiranje sedimentov, presihanje izvirov in vodnih tokov in tako dalje. Ti vplivi oziroma njihove posledice često iz lokalnega prerasejo v regionalni značaj. Avtor podrobneje obdela dva primera: vpliv rudarjenja na kraško hidrologijo v Bakonjskem gozdu (Bakony) in v Budimpešti (tam se je zmanjšalo število hidrotermalnih vrelcev) ter probleme v rudarskem bazenu Olkusz v Zgornji Šleziji (izkoriščanje svinca in cinka).

O eroziji, sedimentaciji in okoljskih problemih v zvezi z akumulacijskim jezerom Bratsk v Sibiriji piše francoski krasoslovec J.-N. Salomon. Jezero Bratsk, eno najpomembnejših na svetu, je dolgo 570 km in ima okoli 6000 km obale. Do 10 m velika nihanja vodne gladine nanjo močno vplivajo. Poleg drugih vprašanj, ki jih obravnava prispevek (destabilizacija obal, zasipavanje, spreminjanje reliefa dna), posebej omenjam hitro zakrasevanje obalnih področij oziroma reaktiviranje kraških prevodnikov zaradi nastanka te akumulacije. Vložki sadrenih sedimentov se hitro raztapljajo in zaradi tega se na površju pojavljajo udori in nastajajo »vrtače«. Z vidika človeka ti procesi potekajo že dolgo (akumulacija je bila napravljena pred 50 leti) in so njihovi učinki dobro opazni. V primerjavi z naravnimi spremembami, brez vmešavanja človeka, pa gre v tem primeru za izredno hitre procese, kar dokazuje, da lahko človek s svojo dejavnostjo sproži oziroma močno pospeši tudi geomorfološke procese, ki imajo zanj nepredvidljive in daljnosežne posledice.

O kvartarni pretočitvi reke Moselle v osrednjem delu Lorene je bila napisana že cela vrsta razprav, vendar dogajanje še ni v celoti pojasnjeno. Ključnega pomena so bila dogajanja na apnenčevi planoti Haye. Pomemben prispevek k rešitvi tega geomorfološkega vprašanja so lahko tudi morfološke in sedimentološke analize kraškega podzemlja, kot to dokazujeta avtorja P. Gamez in B. Losson v prispevku o prvih rezultatih preučevanja zapolnitev v krasu Pierre-la-Treiche (vzhodni vhod v jamski sistem Sainte-Reine). Na podlagi navedenih raziskav sta avtorja ugotovila, v kateri fazi je prišlo do pretočitve. S pomočjo termoluminiscenčne analize so izmerili starost ustreznih sedimentov in tako prišli do sklepov, da je do omenjene pretočitve prišlo pred okoli 250.000 leti.

Zadnji krasoslovni prispevek (B. Barth in E. Löffler) govori o depresijah »mardellen« v Posarju, Loreni in Luksemburgu. Morda z našega stališča ni pomembno, je pa toliko bolj zanimivo, saj sta oboje, izraz in pojav oziroma morfološka oblika pri nas takorekoč neznana. »Mardelle« je vrtača na krasu v sardri. Ker se po obliki razlikuje od »navadnih« vrtač, predvsem pa zaradi bolj raznovrstnega nastanka, jo upravičeno štejejo za samostojno obliko.

Ostali trije prispevki obravnavajo fizičnogeografska vprašanja na normalnem oziroma erozijskem reliefu: o eroziji prsti v Posarju (J. Kubiniok), o vodonosniku v peščenjaku (S. Lebaut, E. Gille in L. Cadilhac) in o vplivu urejanja površja na dinamiko vodotokov (J. Corbonnois).

Prispevke ilustrira 41 slik, skic in kart ter vrsta tabel in grafikonov, dopolnjuje pa jih pomembna bibliografija. Da je Lorena jezikovno mešano ozemlje, dokazujejo tudi izvlečki. Vsak prispevek ima po tri, v francoskem, angleškem in nemškem jeziku, kar je lahko vzpodbudno tudi za naše bralce.

Andrej Kranjc